

**Професійна консультація молоді за кордоном
(вибір професії та кар'єри за методикою Джона Голланда)**

Анотація. У статті розглянуто концепцію профорієнтації, яка розроблена психологом Джоном Голландом, в основі якої лежить типологія особистостей, співвіднесені з типологією кар'єр, відповідних їм форм професійної діяльності та професійного оточення – середовища.

Ключові слова: професійна орієнтація, тип особистості, професійне середовище.

Abstract. The article deals with the concept of vocational guidance developed by psychologist John Holland, based on the typology of personalities, correlated with the typology of quarries, their corresponding forms of professional activity and the professional environment – the environment.

Keywords: professional orientation, personality type, professional environment.

Постановка наукової проблеми. Замислюватися про те, як і яку вибрати професію, доводиться не лише учням старших класів і абітурієнтам, але їх батькам. І завдання це складне оскільки важливо вибрати саме таку професію, щоб потім отримувати задоволення від роботи. В ідеальному світі кожна людина з самого дитинства розуміє своє призначення, правильно обирає професію та щасливо працює на певній посаді протягом всього життя. На жаль, наша реальність дещо інша: дослідження свідчать, що близько 51% молоді працює не за фахом.

Причин тому маса, не в останню чергу на ситуацію впливає той факт, що в юності людина далеко не завжди точно знає, чого хоче від життя. Уявлення про правильну чи неправильну професію формується на основі модних тенденцій, думок батьків, бажання бути успішними тощо. Звісно, можна сказати, що помилитися у молодому віці дуже легко, головне, згодом знайти своє справжнє покликання. Але якщо це не вдасться, і людині доведеться роками займатися нецікавою справою? Щоб потім ситуацію не треба було виправляти, її можна попередити, і школа має у цьому допомогти. Саме педагогічні працівники повинні допомогти учневі через організовану профорієнтаційну роботу в навчальних закладах.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Питання удосконалення організації професійної орієнтації в загальноосвітніх навчальних закладах відображались у дослідженнях багатьох педагогів та методистів. Зокрема, при написанні даної статті використанні праці відомих учених у цій галузі: Дж. Голланда, Є. Клімова, Є. Павлютенкова, В. Подоляка, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського, М. Янцура та ін.

Метою статті є аналіз концепції профорієнтації, яка розроблена

психологом Джоном Голландом, в основі якої лежить типологія особистостей, співвіднесені з типологією кар'єр, відповідних їм форм професійної діяльності та професійного оточення – середовища.

Виклад основного матеріалу. Люди давно помітили, що професія накладає відбиток на особу людини. Вважається: якщо вона деякий час виконувала одну і ту ж діяльність, у неї з'являються характерні особливості особи, наприклад: у педагога – авторитарність, у диспетчера – пунктуальність і т. п.

Однак існує й інша думка: не професійна діяльність формує особистісні особливості, а, навпаки, кожна людина відповідно до своїх особистісних якостей належить до певного типу професій і намагається відповідно до цього обрати свою діяльність. Приблизно такої точки зору дотримується російський науковець Є. Клімов, який у своїй теорії профорієнтації зв'язує здібності людини з певними видами діяльності, з вимогами, які пред'являє професія до людини залежно від предмета праці, і на цій основі виділяє наступні типи: *людина – людина, людина – природа, людина – техніка, людина – знакова система, людина – художній образ*. З його теорією багато хто добре знайомий, а якщо ні, то рекомендувати ряд публікацій, з яких можна отримати необхідну інформацію. Ми ж хочемо познайомити читача з іншою теорією.

За кордоном у практичній профконсультаційній роботі отримала широке поширення методика, розроблена американським дослідником Джоном Голландом. Одним з головних її достоїнств в порівнянні з іншими є ґрунтовно розроблена теоретична база. У опублікованій в 70-і рр. концепції Голланд об'єднує теорію особи з теорією вибору професії. Він вважає, що інтелектуальний потенціал особистості (здібності), звичайно ж, визначає успішність професійної діяльності, але не є головним. Обумовлюючи успішність діяльності особистості є якості, пов'язані з її спрямованістю, – такі, як ціннісні орієнтації, інтереси, установки, відносини і т.п. Саме ці якості обумовлюють спрямованість і рівень розвитку інтелектуального потенціалу людини.

Голланд на основі виявлення основних компонентів особистісної спрямованості – інтересів і ціннісних орієнтацій – виділяє шість типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний, заповзятливий, артистичний (рис. 1). Теоретична модель кожного типу описується за такою схемою: цілі, цінності, Я-образ, освітні цілі, кращі професійні ролі, здібності і спеціальні обдарування, оригінальність досягнення, особистісний розвиток, життєвий шлях. Наведемо опис кожного з цих типів, не вказуючи шляхів його формування, так як цього не робить і сам автор.

Реалістичний (Р). До нього відносяться люди з орієнтацією на сьогодення (краще синиця в руках, ніж журавель у небі). Це чоловічий, несоціальний, емоційно стабільний тип. Його представники займаються конкретними об'єктами і їх практичним використанням: речами, інструментами, тваринами, машинами. Охоче обирають професії механіка,

електрика, інженера, агронома, садівника, шофера і т.п. Їх відрізняє, з одного боку, здатність до засвоєння точних знань, спеціальних умінь, а з іншого - недолік товариськості. При цьому рівень розвитку психомоторних якостей переважає у них над усіма іншими властивостями.

Інтелектуальний (І). Люди, які відносяться до цього типу, більшою мірою орієнтовані на творчі – теоретичні і в деякій мірі – естетичні цінності, розумову працю. Але роздумів з проблеми вони вважають за краще заняття по реалізації пов'язаних з нею рішень. Їх відрізняють такі якості, як допитливість, аналітичність, раціональність, незалежність, пунктуальність, методичність і точність, у них добре розвинене абстрактне мислення. Але вони зазвичай недостатньо товариські і їм не дано бути лідером. Віддають перевагу науковим професіям (ботанік, астроном, фізик, математик і т.п.). Відрізняються дуже високим рівнем розвитку як вербальних, так і природничо-математичних здібностей.

Соціальний (С). Відносяться до цього типу зазвичай ставлять перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють встановити тісний контакт з навколишнім суспільним середовищем. Рисами їхнього характеру є соціальність, гуманність, жіночність, прагнення навчати і виховувати. Вони активні, незалежні, хоча їм притаманне і пристосуванство. Насолоджуються діяльністю, пов'язаною з наданням допомоги іншим людям. Тому в заняттях воліють навчання і лікування, вибираючи такі професії, як лікар, вчитель, психолог, декоратор, бармен. Зате не люблять працювати з інструментами і машинами. Їх відрізняють хороші вербальні здібності, а математичні найчастіше слабо розвинені. Яскраво проявляються організаторські та комунікативні вміння. Проблеми вирішують, спираючись головним чином на емоції, почуття і вміння спілкуватися.

Конвенціональний (К). До нього відносяться люди, що орієнтуються на цілі, завдання і цінності, що походять з звичаїв і загальноприйнятого традиційного стану суспільства. Їх підхід до виникаючих проблем носить стереотипний і конкретно-практичний характер. Людину цього типу відрізняють ригідність (негнучкість), консерватизм і залежність. Він вважає за краще професії, пов'язані з розрахунками і маніпулюванням числами, символами, їх простим відтворенням, тобто канцелярську діяльність, наприклад машинопис, бухгалтерію, економіку. Хоча у цього типу людей краще розвинені математичні здібності, вони володіють і непоганими навичками спілкування, але уникають артистичної діяльності. Їм не властива спонтанність і оригінальність мислення, рішення залежать від оточуючих людей. Вони слабкі організатори і керівники.

Підприємливий (П). Людина цього типу обирає цілі, цінності і завдання, що дозволяють йому проявити інтерес, імпульсивність, домінантність, енергію, реалізувати любов до пригод. Віддає перевагу нечітким вербальним завданням, пов'язаним з керівництвом, високим статусом і владою; такі професійні ролі, в яких може задовольнити свої потреби в домінантності і визнання, наприклад завідувача, директора, телерепортера, товаровознавця, судді, дипломата, журналіста. Уникає монотонної діяльності, не любить ручну

працю. Загальні інтелектуальні здібності у цих людей посередні, а ось вербальні трохи вище середнього рівня. Вони посидючі, але у них погано розвинена стійкість уваги і його концентрація, не здатні до наукової діяльності.

Артистичний (А). До цього типу належать люди, які усуваються від виразних проблем і видів діяльності. Уже в молодості у них є високий життєвий ідеал. Вони відрізняються акцентуванням власного «Я», складним поглядом на життя, незалежністю рішень. Це жіночний, несоціальний, оригінальний тип. Віддає перевагу заняття творчого характеру – музикування, живопис, літературна творчість, фотографію і т.п. Для нього характерні виняткові здібності сприйняття і моторики. Вербальні здібності переважають над математичними. У спілкуванні з оточуючими спирається на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію і уяву. Відрізняється розкутістю, експресією, оригінальністю. Але йому бракує ретельності, скрупульозності.

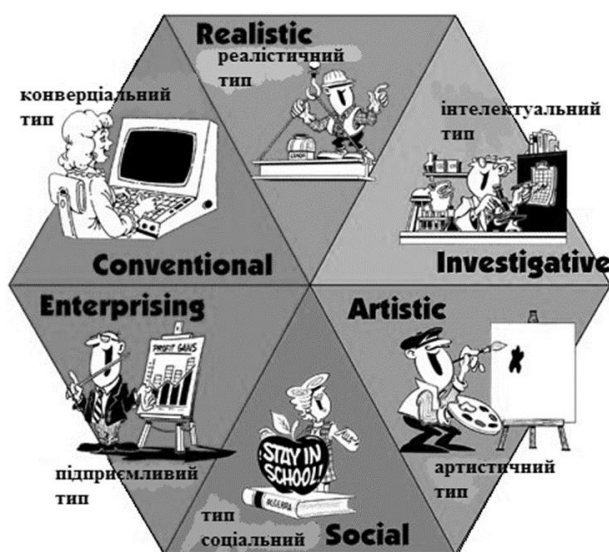

Рис. 1. Типи особистості (за Джоном Голландом)

Голланд зазначає, що кожна людина в якійсь мірі володіє особистими якостями, характерними для всіх шести описаних типів. Однак представлені вони в різній мірі: одні більше, інші менше. Тому більшість людей можна віднести до того чи іншого типу, риси якого у них переважають і найбільш яскраво виражені. Хоча і рідко, але зустрічаються люди, у яких майже однаково виражені риси двох, трьох і більше типів. Це змішаний тип особистості, що становить хіба що виключення з правила.

Модель особистості Дж. Голланд зображує у вигляді шести початкових букв – РІСКПА, що відображають кожний з шести типів особистості, причому на першому місці стоїть та, риси типу якій переважають, а далі – у порядку убутання прояви типологічних особливостей. Отримана таким чином модель здатна характеризувати людини і підвести його до правильного вибору професії.

Суть теорії Голланда полягає в тому, що успіх у професійній діяльності, задоволеність своєю працею залежать в першу чергу від відповідності типу особистості типу, професійного середовища. Адже поведінка людини

визначається не тільки його особистісними особливостями, але також і оточенням, тобто тим соціальним середовищем, в якій вона проявляє свою активність.

Кожна професія створює певне середовище. Зрозуміло, не сама по собі, а за допомогою людей. Представники однієї і тієї ж професії – особистості багато в чому схожі, мають спільними поглядами, нахилами. У багатьох подібних ситуаціях вони реагують однаково і цим створюють певну професійне середовище.

Реалістичне професійне середовище. Його завдання конкретні, рішення припускають наполегливість, силовий натиск. А ось соціальні навички потрібні в незначній мірі – тільки для того, щоб передавати і сприймати словесні інструкції.

Інтелектуальне професійне середовище допускає швидше інтелектуальний тиск, для якого потрібна наявність абстрактного мислення, творчих здібностей. Міжособистісні відносини при цьому відіграють незначну роль, зводяться багато в чому до передачі і сприйняття складних словесних конструкцій.

Соціальне професійне середовище передбачає наявність умінь розбиратися в поведінці людей і навчати інших, вимагає постійного особистого спілкування з ними. Для цього необхідні здатність переконувати, красномовство.

Конвенціональне професійне середовище (умовне). Для вирішення завдань, що виникають у ньому, необхідні здатності до обробки конкретної рутинної і цифрової інформації. Здібності ж спілкування можуть бути вельми слабо розвинені.

Підприємницьке професійне середовище зобов'язує мати красномовство, мати добре розвинені соціальні навички, уміти розбиратися в мотивах поведінки – адже тут фахівцям потрібно управляти іншими людьми.

Артистичне професійне середовище характеризується рішенням завдань і проблем, що припускають наявність художнього смаку і творчої уяви. Складні завдання вирішуються переважно за допомогою фантазії. Усі свої знання, емоції людина в цьому середовищі прагне присвятити досягненню конкретної мети.

Люди прагнуть знайти професійне середовище, яке дозволило б їм повніше розкрити свої здібності, виразити ціннісні орієнтації. Комфортність самопочуття особи, успіх визначаються взаємозв'язком між її характерологічними особливостями і специфікою обраного професійного середовища. У кращому разі моделі професійного середовища у загальних рисах відповідають типам особи. Тому індивід з певною типологією особових якостей зазвичай прагне обрати діяльність, властиву своєму типу, і уникає інший. Проте є і інші варіанти.

Теорія Дж. Голланда дозволяє оцінити сумісність особистості з певним професійним оточенням, середовищем. Він розробив шкалу пристосованості різних типів особистості до різних професійних середовищ, зобразивши її схематично у вигляді шестикутника (рис. 2).

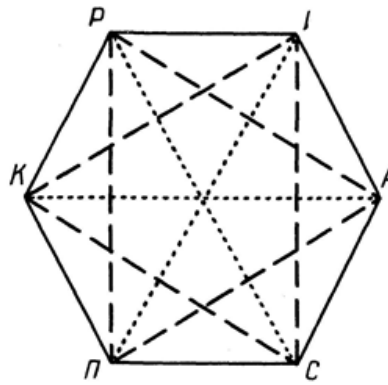

Рис. 2. Схематична шкала пристосованості різних типів особистості до різних професійних середовищ (за Джоном Голландом)

По вершинах моделі обчислюється зв'язок між типами особи і професійними середовищами. Вона обернено пропорційна до відстані від однієї вершини до іншої у будь-якому напрямі. Наприклад, конвенціональному типу ближче реалістичний і підприємницький, тому ці типи особи можуть пристосуватися до подібних професійних середовищ досить успішно: К-Р, К-П, Р-К, П-К. Набагато далі від конвенціонального знаходиться інтелектуальний і соціальний типи, в силу чого ці особи і середовища погано поєднуються. І абсолютно несумісні конвенціональний і артистичний типи – між ними найбільша відстань. Так само можна розглянути взаємозв'язок кожного типу особи з будь-яким професійним середовищем. Результати цього взаємозв'язку відбиті в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати взаємозв'язку кожного типу особистості з будь-яким професійним середовищем

Тип особистості	Тип професійного середовища					
	Р	І	С	К	П	С
Р	++	+	--	+	-	-
І	+	++	-	-	--	+
С	--	-	++	-	+	+
К	+	-	-	++	+	--
П	-	--	+	+	++	-
С	-	+	+	--	-	++

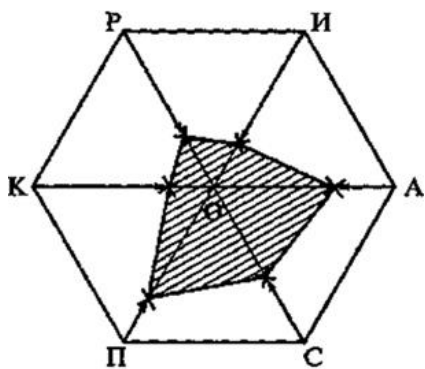
Умовні позначення:

++ тип особистості дуже добре пристосований до оточуючого середовища;

+ тип особистості добре пристосований;

- тип особистості недостатньо пристосований;

-- тип особистості абсолютно не пристосований до оточуючого середовища.

Щоб допомогти людині вибрати професію, необхідно визначити тип його особи. Для встановлення типів Дж. Голланд розробив декілька методик, основою яких є виявлення професійних переваг і інтересів. Одна з них реалізується через вибір оптантом назв робіт, які подобаються, інша – шляхом самоспостереження за своїми інтересами і якостями. Підрахунок результатів робиться таким чином, що виходить формула з трьох заголовних букв типів особистості.

На першому місці стоїть найважливіша буква, відповідна найбільш яскраво вираженого типу і відображає істотні значення певних характеристик особистості. На другому і третьому місцях – такі за значенням, хоча і менш значущі, ніж перша, але враховуються при інтерпретації результатів. Наприклад, П С А – цей результат говорить про те, що особистість відноситься до підприємливого типу з достатньо значним впливом соціального та артистичного. І найкраще, що може зробити оптант – це обрати підприємницьке професійне середовище, непогано він буде відчувати себе в соціальному та артистичному середовищі; інші професійні середовища даній людині протипоказані.

Примітка, хрестиками (x) позначені сумарні оцінки випробовуваного за результатами тесту, переваги, що відбивають його, до професійного зайняття, видів кар'єр і оточення кожного типу. Максимальна оцінка за кожним типом особових переваг дорівнює 33 балам.

Існує ряд модифікацій методики Дж. Голланда. Одна з них розроблена ученим А. Сукамяги. Її методика менш громіздка, враховує особливості культури населення нашої країни. Тест складається з назв 42 пар різних професій, які виписані на картках («Опитувальник професійної переваги»). Кожна професія стоїть в парі з тією, що відноситься до іншого типу однакова кількість разів. Оптант з кожної картки може вибрати тільки одну професію, найбільш їм що віддається перевага. Проте якщо він не в змозі віддати перевагу якій-небудь з двох запропонованих в парі професій, то може пропустити цю пару, але в якійсь іншій парі вже зобов'язаний вибрати дві професії. В результаті необхідно вибрати 42 професії. При виборі, якщо сенс якої-небудь професійної діяльності неясний, можна звернутися за роз'ясненням до профконсультанта.

Далі підраховується, скільки з обраних професій відноситься до кожного типу особи. Формула записується у вигляді шести букв, що ранжируються у порядку значущості. А. Сукамяги, так само як і Дж. Голланд, вважає, що основну увагу слід приділяти 2-3 типам, які набрали найбільшу кількість професій. Для надійності отриманих результатів рекомендується повторити тестування через два місяці.

Таким чином, теорія і методика профорієнтації, розроблені Дж. Голландом, розкривають зв'язки між особливостями особи і світом

праці. Тому так важливо її знання для практичної.

Список використаних джерел:

1. Holland J. L. You and Your Carrer / J. L. Holland. – N.-Y. Psygholoqical Assessment Resource, Inc., 1994. – 36 p.
2. Климов Е. А. Как выбрать профессию / Е. А. Климов. – М. : Просвещение, 1990. – 159 с.
3. Климов Е. А. Психология профессиональный путь человека / Е. А. Климов // Школа и производство. – 2000. – №7. – 77-80. – №8. – С.71-77.
<https://cyberleninka.ru/article/n/vklad-dzhona-lyuisa-hollanda-v-psihologiyu-professiy>.